

Enkele archiefbronnen rond misdrijven in het Ancien Régime

Pieter Donche

Inleiding¹

Archief uit het Ancien Régime met betrekking tot misdrijven kan voor familiegeschiedenis een interessante bron zijn. Wie daar liever in een zo wijd mogelijke bocht omheen loopt doet dit meestal omdat hij vreest te stoten op een verre verwante, een naamgenoot, ja zelfs een rechtstreekse voorouder die voor criminele feiten veroordeeld werd. Maar in een dossier omtrent een gepleegd misdrijf en in de behandeling ervan door rechters treden veel meer personen uit de vergetelheid dan alleen de pleger van het misdrijf. In het bijzonder zou bv. de voorouder ook gewoon het slachtoffer kunnen zijn van het misdrijf (bv. in een roofoverval) en treft hem of haar dus geen enkele blaam.

Personen genoemd in het dossier kunnen nog in tal van andere rollen optreden: als getuigen van de feiten of als getuigen over de moraliteit van de betichte en/of het slachtoffer zoals buren, kennissen op het werk, familieleden, de dorpspastoor, de werkgever, enz... De verklaringen van deze groep getuigen moesten informatie verschaffen over de feiten en de hoofdrolspelers maar daarbij geven zij onvermijdelijk ook informatie prijs over de getuigen zelf, zoals bv. hun woonplaats (buren), hun beroep (als collega of werkgever van een hoofdrolspeler), verwantschappen (familieleden) enz...

In het verleden was van wetenschappelijke technieken zoals onderzoek op bloedsporen, vingerafdrukken, ballistiek, vezels, laat staan DNA natuurlijk helemaal geen sprake. Voor het kennen van de ware toedracht van de feiten en de moraliteit van de hoofdrolspelers kon men enkel beroep doen op verklaringen van wie erbij was geweest toen de feiten zich voordeden of van (vele) personen die de hoofdrolspelers kenden of gekend hadden of die er een bepaalde relatie mee hadden. Getuigenverklaringen waren zowat de enige bron van informatie en dus van het hoogste belang. Deze werden

dan ook bij getuigenverhoren nauwgezet en met veel details aan het papier toevertrouwd. Deze documenten waren de basis waarop de bevoegde rechters hun oordeel konden baseren.

In het Ancien Régime was op het lokale vlak de rechterlijke macht net als de bestuurlijke, in handen van de schepenbank (van een heerlijkheid, een stad of een kasselrij). Zij deden de eerste onderzoeken, namen getuigenverhoren af en spraken uiteindelijk een veroordeling uit. De baljuw als vertegenwoordiger van de vorst was hierin ook betrokken gezien hij in diens naam boetes inde. Wie in beroep wou gaan tegen de uitspraak kon bij een andere schepenbank (van een grotere entiteit en met meer bekwaam personeel) 'ten hoofde' gaan of zelfs voor een hoog gerechtsoorgaan zoals de Raad van Vlaanderen te Gent of de Grote Raad te Mechelen.

Een genealoog zoekt in essentie naar gegevens over individuele personen die een bepaalde familienaam dragen, in één of enkele naburige plaatsen wonen in een bepaalde tijd in de hoop zo verdere generaties voorouders te ontdekken. Maar hoe kan men weten of een voorouder voorkomt in een dossier betreffende een misdrijf in de een of andere rol? Dit soort archief is immers veelal onbewerkt gebleven in tegenstelling tot de klassieke bronnen zoals doop-, trouw- en begraafregisters, staten van goed, weesrekeningen, weesregisters, wettelijke passeringen, poortersboeken, enz...

De brieven van kwijtschelding

Voor de Spaanse Nederlanden en voor de periode voor 1667 bestaat er een zeer interessante bron die een toegang verschaft tot niet minder dan 44.000 akten die, in hoofdzaak met misdrijven te maken hebben: de *brieven van kwijtschelding (rappel de ban)* bewaard in de Archives Départementales du Nord te Rijsel. Dit behoeft natuurlijk enige historische toelichting:

De *Archives Départementales du Nord* te Rijsel bewaart

¹ Deze bijdrage is een verdere uitwerking van onze bijdrage in *Vlaamse Stam* 26 (1990), pp. 607-610.

o.a. het zeer omvangrijke archief van de Rekenkamer van Vlaanderen. Deze instelling, opgericht te Rijsel door Philips de Stoute in 1385 was bevoegd voor het deel 'Vlaanderen' van de hele 'Bourgondische', later 'Spaanse' Nederlanden. Het Vlaanderen van die tijd omvatte ook een groot gebied in het huidige Noord-Frankrijk. In 1667 had Lodewijk XIV evenwel Rijsel veroverd waardoor de Rekenkamer haar bevoegdheid voor die delen van Vlaanderen welke niet door Lodewijk XIV veroverd waren niet langer daar kon blijven uitoefenen, want dit was nu 'buitenland'. Het personeel met bevoegdheid over het deel Vlaanderen dat onder 'Spaans' gezag was trok in eerste instantie naar Brugge. Daar bleef de Rekenkamer niet zo lang: 14 jaar later, in 1681 werd de instelling naar Brussel overgeheveld om in te trekken in hetzelfde gebouw als waar al de Rekenkamer bevoegd voor Brabant was gevestigd.

Alle archief dat deze Rekenkamer Vlaanderen gedurende eeuwen, van 1385 tot 1667 had voortgebracht bleef bij de uitwijking in eerste instantie achter in Rijsel. Pas aan het eind van de 18de eeuw werd een groot deel van het archief dat betrekking had op de 'Zuidelijke', inmiddels 'Oostenrijkse' Nederlanden overgebracht naar Brussel (thans deel van het grote fonds 'Rekenkamers' in het Algemeen Rijksarchief). Maar een belangrijk deel dat om praktische redenen niet gemakkelijk of zelfs helemaal onmogelijk te scheiden bleek van het archief m.b.t. de andere gewesten waar de Rekenkamer tot voor 1667 voor bevoegd was geweest bleef gewoon te Rijsel en is daar ook nu nog steeds. M.a.w. heel wat archief betreffende het huidige Vlaanderen zit in registers en bundels die zich te Rijsel bevinden.²

Een van de reeksen in het archief van de Rijselse Rekenkamer zijn de registers van de Charters van de Audiëntie (*Registres des chartes de l'Audience*). Zij bevatten o.a. afschriften van brieven van kwijtschelding van straffen, herroeping van verbanning, legitimatiebrieven, verlening van privileges, enz. uitgevaardigd door de herto-

2 Daarnaast merken we op dat er gebieden zijn van het huidige Vlaanderen die tijdens de decennialange oorlogen van Lodewijk XIV tegen de Spaanse Nederlanden gedurende periodes variërend van 10 tot 45 jaar effectief bij Frankrijk aangehecht waren: dit is het geval met de volgende kasselrijen: Kortrijk, van 1668 tot 1678; Veurne, van 1668 tot 1713 en Ieper, van 1678 tot 1713. Bevoegdheid over én productie van archief werden in die periodes dus in Rijsel uitgeoefend resp. daar gevormd. Voor andere kasselrijen uit het historische Vlaanderen was de verovering door Lodewijk XIV definitief, nl. voor het gebied dat thans genoemd wordt *Frans-Vlaanderen*: de kasselrijen St.-Winoksbergen (*Bergues*), Belle (*Bailleul*), Broekburg (*Bourbourg*) en Kassel (*Cassel*) (vroegere Vlaamssprekende gebieden) en de kasselrij Rijsel (*Lille*) (al van oudsher een Franssprekend gebied).

We merken ook op dat er door Lodewijk XIV voor de gebieden die hij had veroverd een nieuw gerechtshof werd opgericht, het zgn. *Parlement de Flandre*. Dit was eerst in Doornik gevestigd (in het centrum van zijn veroverde gebieden) maar later, toen Doornik terug naar de Nederlanden kwam, werd dit gerechtshof getransfereerd naar Douai (waar dit gerechtshof nog steeds bestaat). Dus voor die stukken van het tegenwoordige Vlaanderen in de tijd dat zij onder Frankrijk ressorteerden en uiteraard ook voor de gebieden die nooit meer naar de Nederlanden terugkeerden werd gerechtelijk archief geproduceerd te Douai (dit is thans ook in het depot van de Archives Départementales du Nord te Rijsel).

gen van Bourgondië en hun opvolgers, de koningen van Spanje in hun hoedanigheid van graaf van Vlaanderen.

Deze registers werden aangelegd door de secretaris van de Audiëntiekamer van de Bourgondische kanselarij teneinde de Rijselse Rekenkamer in de gelegenheid te stellen, de inning van de taksen voor de registratie, het zegelrecht en de verzending van brieven te kunnen controleren. Gezien voor deze controle uitgebreide details over de brief onontbeerlijk waren werd reeds in het tweede jaar van de instelling van deze registers overgegaan tot het opnemen van een volledige kopie van de brief in het register.

In totaal vindt men in het departementeel archief te Rijsel 145 registers die de periode 1386 tot 1661 overspannen en het geheel der Lage Landen bestrijken. Enkel in de beginperiode 1386-1466 zijn er talrijke leemtes. Vanaf 1466 ontbreken enkel nog de jaren 1471 en 1472 (verloren op een zending naar Valenciennes nog in de 15de eeuw), 1515, 1571 tot februari 1578 en 1640 (in 1571 - 1578 werden de registers niet bijgehouden ten gevolge van de godsdienstoorlogen). Elk van deze 145 registers bevatten ongeveer een 300-tal akten, wat dus een totaal van ongeveer 44.000 akten betekent.

Deze registers zijn van bijzonder belang voor de sociale geschiedenis.³ Negentig procent van de akten betreffen **gratieverleningen** aan personen die veroordeeld of verbannen waren naar aanleiding van een misdrijf. En, héél belangrijk, het verhaal van het misdrijf zelf is ook opgenomen in de akte.

De misdrijven zijn onder te brengen in drie grote categorieën. Ten eerste zijn er de misdrijven gepleegd door of op soldaten van zowel vijandelijke als bevriende legers. We weten allen dat onze gewesten eeuwenlang het terrein geweest zijn waar de oorlogen tussen de Franse koningen tegen de Bourgondiërs of tegen de Spaanse of Oostenrijkse vorsten werden uitgevochten. De aanwezigheid van legers bracht vele ongemakken voor de bevolking mee. Zeer geliefd waren de soldaten geenzins: toen in 1526 soldaat Melchior Lefebvre, met geweld zijn intrek wilde nemen bij Antonius Lefelon, een landbouwer te Maroeul schoot deze laatste hem met zijn handboog een pijl in het been. Hierop riposteerde de soldaat door de landbouwer prompt te doden door een steek van zijn lans.

Al te vaak ook waren de burgers het slachtoffer van plunderende en muitende soldaten. Zo overvielen en plunderden te Ertvelde in 1501, Joost Vander Meulene en twaalf andere wapenbroeders uit Gent, reizende handelaars uit Keulen en namen hen hun paarden, geld en goederen af. Dat de slachtoffers onder de burgers dan ook soms wraak namen zal niemand verwonderen. Op 27 september 1490 werd het dorp Rekkem geplunderd door een bende van 40 soldaten. De dorpingen lieten zich niet onbetuigd. Onder leiding van Rogier Nolet en

3 Zie C. Dehaisnes, *Etude...* (zie literatuurlijst).



Overval van een convooi (detail schilderij van Jan Breughel de Oudere (de Fluwelen Breughel, 1568-1612) uit 1612, Wenen

Willekin Nutin bestormden zij met nog 23 andere dorpsgenoten gedurende de nacht de plaatsen waar de soldaten hun intrek genomen hadden en doodden er een dozijn, verwondden er velen en joegen de rest op de vlucht.

Ook in de administraties liep het niet steeds van een leien dakje: 50 jaar verbanning kreeg Omaar Claiszone, lid van de Raad van Vlaanderen in 1547 voor het uiten van beledigingen aan de magistraat van Gent. In 1478 werd Jan Utenhove, schepen van de Keure te Gent ontzet uit elke publieke functie en verbannen wegens verduistering van stadsfinanciën. Maar ook de gerechtsofficieren zelf weken wel eens van het rechte pad af: in 1564 werd Willem Waelwyck, baljuw van het land van Waas, beschuldigd van afpersingen en het achterhouden van gelden.

Een zeer groot aantal kwijtscheldingen hebben betrekking op gratieverleningen voor manslag die het gevolg waren van twisten in herbergen of op feesten. Zij leren ons erg veel over de gebruiken en zeden van de volksklasse. Wanneer de emoties oplaaiden was geweld nooit ver weg. Zo verwondde in 1594, Joris Bigourt uit Duinkerke, die zijn land grote diensten had bewezen op de oorlogsschepen van zijn stad, de landbouwer Jan Ooge uit Looberghe, dodelijk omdat die het aangedurfd had hem "zeeschuimer" te noemen.

Ruzies in herbergen of op feesten waren schering en inslag. Deze lokale feesten of kermissen werden gehouden

ter gelegenheid van bv. huwelijken of dopen. Talrijk waren de edicten die het aantal van deze feesten poogden in te perken. In een ordonnantie van 1546 werd aan de gerechtsofficieren opgedragen om geen kwijtscheldingen meer te verlenen voor misdrijven die gebeurd waren op lokale feesten, terwijl de herberg waar de manslag gebeurd was, voor een welbepaalde tijd gesloten werd afhankelijk van de ernst van het misdrijf.

Zoals hoger aangehaald overspannen deze 145 registers een periode van 275 jaar (1386-1661) en bestrijken de ongeveer 44.000 erin opgenomen akten de gehele Nederlanden. De kans is dus zeer reëel dat in een dergelijk groot aantal akten de lezer ook enkele naamgenoten zal aantreffen. Zij het dan wel, dat deze naamgenoten zich in de akte mogelijk niet van hun beste kant toonden, maar dat mag voor de eerlijke familiegeschiedschrijver geen bezwaar zijn.

Het loont beslist de moeite om de verplaatsing naar Rijsel te doen. Het doornemen van de handgeschreven naamindex gaat vrij snel en de akten zelf zijn vaak juweeltjes van vertelkunst. Het verhaal van het misdrijf wordt er zeer kleurrijk in weergegeven tot in de kleinste details en met vaak letterlijke citaten van de verwijten die de betrokkenen elkaar naar het hoofd slingerden voor de fatale ontknoping van hun twist. Op een regel meer of minder tekst wordt niet gekeken, aan het relaas van de feiten wordt royaal de nodige ruimte in de akte toegemeten. Deze stijl staat dan ook in schril contrast met de vaak saaie onpersoonlijke ambtelijke taal die we zo dikwijls ontmoeten in akten uit schepenregisters, weeskamers of in rekeningen allerhande.

Zelf vonden we enkele naamgenoten in deze registers terug. Bij wijze van voorbeeld halen we de gevallen hieronder aan:⁴

Lamsen Doens, 22 jaar, schipper, geboren te leper, poorter van de stad en wonend bij zijn vader even buiten de Boezingepoort, was met zijn knecht Christiaan Merlare "*geseyt Tartkin*", op de middag van de zondag voor Vastenavond 1534 bij kennissen feest gaan vieren. Nadat hij "*aldaer goede chiere gemaect hebbende ende blijde gedroncken was*" ging hij zijn roes uitslapen in een belendend kamertje. Maar hij werd gewekt door zijn knecht. Hij was daarover ontstemd en zij slingerden "*eenighe woorden jeghen elcanderen*" naar het hoofd. Daarop ging Lamsen terug op weg naar zijn vaders huis. Zijn knecht haalde hem enige tijd later in.

Lamsen beval zijn knecht terug naar het schip te gaan en daar zijn werk te doen: "*Christiaen, gaet ten scepe waert ende doet u dingen*". Christiaan echter weigerde naar het schip te gaan "*ten ware dat hij geldt hadde*", wat Lamsen Doens weigerde hem te geven. Terwijl zij daarover redetwistten en ruzie maakten, kwam een zekere Pieter de Pau daar voorbij, "*wat bij drancke wesende*", een kennis van Lamsen Doens. Lamsen Doens liet zijn knecht gaan,

4 ADN Lille, Chambre des Comptes, B 1748 f° 62v.

maar Pieter de Pau greep hem vast bij de schouders en de haren en wierp hem ter aarde. Lamsen Doens riep hem toe dat hij *"met hem noch met sijnen cnape nyet moyen en soude, ende al waert dat hij met sijnen voorseiden cnape eenich gescil gehad hadde, zij zouden 's mergens wel weder eens zijn"*. Pieter de Pau wist echter van geen ophouden en bleef hem vasthouden en aan de haren trekken. Ten einde raad en nadat zijn knecht al lang verdwenen was, zag Lamsen Doens kans om een klein mesje te grijpen en daarmee Pieter de Pau een steek te geven in zijn linker zijde. De steek bleek echter dodelijk. Want Pieter de Pau overleed enige tijd later aan de gevolgen ervan, zeer tot leedwezen van Lamsen Doens. Lamsen Doens werd voor zijn misdrijf veroordeeld tot verbanning waardoor hij *"zijnde ambacht achterlaetende, elders in groote armoede ende miserie"* leefde. In juli 1536, dus twee jaar na de feiten werd zijn verbanning na een genadeverzoek opgegeven.

In een ander verhaal⁵ zien we Joos Donche optreden, gezinshoofd te Steenkerke, die in juli 1624 samen met een zekere Karel Haelewijck en Peter vande Cappelle de avond, vreedzaam, in een herberg hadden doorgebracht. Rond tien uur 's avonds keren ze huiswaarts. Op een bepaald ogenblik bespringt Peter vander Cappelle Karel Haelewijck en gooit hem op de grond. Even later loopt hij ook Joos Donche achterna en bespringt hem eveneens. Deze laatste kan zich vrijmaken en zoekt Karel Haelewijck op om samen verder naar huis te gaan. In de worsteling was Peter vander Cappelle zijn hoed verloren geraakt en hij is blijkbaar overtuigd dat Joos Donche die meegenomen had: *"gij sult mij mijnen hoet geven oft sult my daerof betaalen"* riep hij hem toe *"met eenighe injuriente woorden"*. Toen het gezelschap ter hoogte van de herberg gekomen was waar Peter van der Cappelle woont, eist Peter vander Cappelle, nog steeds onder allerlei beledigingen, zijn hoed terug, waarop Joos Donche hem steevast antwoordt dat hij die niet heeft.

Toen Karel Haelewijck en Joos Donche aanstalten maken om elk naar hun eigen woonst te gaan zet Peter vander Cappelle zijn argumenten kracht bij en tegen Karel Haelewijck roept hij dat hij uit de weg moet gaan of anders: *"Ick steke u doer u vleesch!"* waarop hij aanstalten maakt om Joos Donche te agresseren. Joos Donche vat de bedreiging letterlijk op: *"hem dochte dat hij een mes hadde"*, maar hij kan er zich niet van vergewissen omdat het toen al elf uur 's avonds was en donker op wat maneschijn na. *"tsijnder defentien"* grijpt hij dan zijn eigen mes *"noch wesende inde scheede, daermee gesteken in sijnen buyck"* (van Peter vande Cappelle). Peter vander Cappelle overlijdt enige dagen later aan zijn verwonding. Joos Donche kiest het hazenpad, maar iets meer dan twee jaar later, na onderzoek en beoordeling van zijn dossier door de Geheime Raad te Brussel, wordt hij in oktober 1626 van verdere vervolging ontslagen, mits alle onkosten en een boete te betalen en ook een schadeloosstelling aan de weduwe van het slachtoffer te geven.

5 ADN Lille, Chambre des Comptes, B 1811 f° 43.



Ruzies onder dorpsbewoners liepen nogal eens fataal af. (detail schilderij Pieter Breughel de jongere (ca. 1565 - 1638))

Men kan een dergelijk verhaal dikwijls nog verder uitspitzen. Gezien de datum van het misdrijf vermeld staat in de akte, kan men vrij gemakkelijk andere sporen ervan terugvinden door raadpleging van het rechterlijk archief van de stad, land of kasselrij waar het misdrijf plaatsgreep, in zoverre dit bewaard is natuurlijk. Men kan aldus bv. de optekening van de voorstelling van de feiten door de getuigen terugvinden en die voorstelling confronteren met deze in de akte van kwijtschelding. Het is aanneemelijk dat het relaas van de feiten in de kwijtscheldingsakte het meest met de waarheid overeenstemt en men leest dan ook wel eens een vertekend beeld in een eerste getuigenrelaas, of anderzijds ook soms minimalistische verklaringen waarin de aanwezigen bij de feiten elk beweren dat hij of zij om allerlei redenen eigenlijk nauwelijks gezien of gehoord heeft wat er gebeurd is. Zo vonden we van een ander misdrijf, nl. de doodslag door Hans de Cock uit Zonnebeke op zijn dorpsgenoot Pieter Donche in 1561, zowel de getuigenverklaringen in het register *"enquesten van doodslag"* van de leperse schepenen als de kwijtscheldingsbrief van Hans de Cock terug.⁶

De inventaris(en)

De gedrukte inventaris van de Rijkselse Rekenkamer⁷ beschrijft de registers van de Audiëntie onder de nummers B 1581 tot B 1841. Voor elk register (een B-nummer) wordt in de inventaris een opsomming gegeven van de akten die in dit register voorkomen, geklasseerd onder een van drie categorieën: privileges en amortisements, akten betreffende legitimaties, en akten met betrekking tot kwijtschelding van straffen en opheffing van verbanning. Deze laatste categorie is veruit de meest uitgebreide. Binnen elk van de drie categorieën worden naam en voornaam en herkomstplaats van de

6 P. Donche, *De doodslag op Pieter Donche (1561)*, in Westhoek-info, jaargang 6, nr. 3, okt. 1990.

7 C. Dehaisnes, *Inventaire Sommaire des Archives Départementales du Nord à Lille*, Lille, 1877.

betrokken persoon vermeld. De vermelding gebeurt in alfabetische volgorde. Hiermee is echter de snelle lokalisering van de akte binnen het register verloren gegaan, daar de gedrukte inventaris niet het folionummer van de akte weergeeft!

Gelukkig bestaat nog de originele voorbereidende handgeschreven naamindex en daarin zijn wel de folionummers opgenomen⁸. Het is een register van 736 pagina's, die alfabetisch gesorteerde lijsten van de persoonsnamen, vaak ook met de herkomstplaatsen geeft voor elk van de 145 registers (plus nog 17 volgende registers (die geen remissiebrieven bevatten)) afzonderlijk.

Deze naamindex ontsluit dus voor de familiehistoricus niet alleen een rijke bron aan akten i.v.m. kwijtschelding van straffen met het relaas van het misdrijf, maar vormt ook indirect, door gebruik te maken van de datum van de feiten, een ontsluiting van het — zeer dikwijls — niet geïndexeerd rechterlijk archief dat in onze eigen stads- en rijksarchieven bewaard wordt.

Dossiers ter voorbereiding van een kwijtschelding

Een kwijtscheldingsbrief is eigenlijk het eindpunt van een rechtsgang om opschorting van straf of opheffing van verbanning te bekomen. Hieraan gaat een rechtsgang vooraf, waar ook allerlei getuigenverklaringen over de veroordeelde deel van uitmaken welke kunnen bijdragen tot een gunstige beoordeling van zijn verzoek tot kwijtschelding. Deze geven vaak zeer precieze gegevens over de betrokkene, zijn gezinstoestand, werkgever, tegenwoordige en vroegere woonplaatsen, kennissen enz... Voor de familiegeschiedenis zijn dat dan ook niet te versmaden inlichtingen.

We kunnen dit niet beter illustreren dan met het hoger aangehaalde geval van de Joos Donche uit Steenkerke die in 1624 zijn kennis Pieter van der Capelle na een gezamenlijk herbergbezoek op de weg huiswaarts in een ruzie neergestoken had. Zijn dossier, bewaard in doos 959 van *Algemeen Rijksarchief, Geheime Raad, Spaanse periode* liet zelfs toe om twee tot dan toe volledig losstaande genealogische fragmenten naadloos samen te voegen tot één groter fragment.

We hadden enerzijds een fragment dat kon samengesteld worden uit het huwelijks- en het doopregister van Oostvleteren, anderzijds een fragment te Steenkerke, St.-Rijkers, Oeren, Wulveringem en Alveringem dat vooral aan de hand van staten van goed en de doop-, huwelijk- en begraafregisters van deze parochies samen te stellen was. Lange tijd hebben deze twee frag-

menten naast elkaar bestaan, zonder dat we een verband vermoedden. Oostvleteren ligt geografisch een stuk verder weg van de onderling naburige dorpen St.-Rijkers, Oeren, Wulveringem en Alveringem.

Het dossier over strafkwijtschelding bevat echter ook attesten van de pastoor en van een inwoner van Oostvleteren en daarin verklaarden zij dat Judocus Donche eerder (vóór 1624 dus) te Oostvleteren woonde en daar zelfs geboren was.

De genealogische gegevens die we hadden betreffende een Joos Donse, gehuwd te Oostvleteren in 1617 met Maria de Meij en waarvan drie kinderen aldaar geboren werden, passen zeer goed met de gegevens uit het dossier van de Judocus Donche van Steenkerke, waarin verklaard wordt, dat hij voorheen te Oostvleteren woonde, dat zijn vrouw Mayken (=Maria) heette (een familienaam wordt niet vermeld) en dat zij vier kleine kinderen hadden. Drie kinderen geboren te Oostvleteren (november 1618, februari 1620 en april 1621) kunnen voor drie van deze vier kinderen in aanmerking komen, terwijl het vierde kind wellicht al in Steenkerke geboren werd (maar voor dit laatste dorp zijn er geen parochieregisters bewaard van voor 1647). De pastoor van Steenkerke, in een van zijn verklaringen (10 januari 1625) noemt de moeder belast met vier kleine kinderen en een vijfde waarvan ze in verwachting is.

De procedure voor kwijtschelding werd al minder dan een half jaar na de feiten (juli 1624) ingezet: al op 5 januari 1625 stelde de pastoor van Oostvleteren (Joos' vroegere verblijfplaats) een korte, in het Latijn gestelde verklaring op, dat Judocus Donche altijd eerlijk en als goede christen had geleefd. Een kennis, A. De Hames, verklaarde dat Joos geboren was te Oostvleteren en dat hij hem altijd als een goede landsman gekend had.

Vier dagen later, op 9 januari, werd ook door Franchois Vekeman, pastoor van Steenkerke, zijn koster en Joos' kompaan Charles Haelewijs (zoon van Andries) verklaard, dat Pieter van der Cappelle op zijn sterfbed zelf schuld aan de ruzie bekende en dat hij Joos Donche reeds vergeven had.

De volgende dag, 10 januari 1625, werd door de pastoor en pater Antonius de Rave, termijnpater te Veurne, ook een regeling voor schadeloosstelling van de weduwe van Pieter van der Cappelle door Mayken, de vrouw van Joos Donche uitgewerkt: na beide partijen gehoord te hebben, werd door de weduwe voor het sluiten van de vrede een som van honderd gulden gevraagd. Negen gulden werden meteen door Mayken aan de koster gegeven voor de kosten van 20 zielemissen voor de overledene, de kosten van zijn begrafenis en uitvaart en voor de kosten van de lijkschouwing uitgevoerd door de heren van de wet van Veurne en de chirurgijn. Daarnaast gaf Mayken ook nog acht pond groten Vlaams (= 48 gulden) in contanten aan de weduwe van Pieter van de Capelle. Zij verklaarde niet meer te kunnen geven, daar zij nog de last van vier kleine kinderen te dragen had en straks nog

⁸ ADN, B 19950: een lijvig boek (22 x 32 x 8 cm) ingebonden in rood linnen met op de rug "B Tome 3 Table – B 19950"; titelblad "B 19950. Table du tome troisième de l'Inventaire sommaire des Archives du Nord. 1877" + 736 in rood potlood genummerde folio's in dun papier, beschreven in zwarte inkt met fijne pen + nog vier ongenummerde folio's (index op de inventarisnummers B 1681 (reg. *Chartes de l'Audience*, f° 1) tot B 1841 (reg. *aux Traités de paix*))

een vijfde van wie ze zwanger was. De 57 gulden waarmee Mayken de weduwe vergoedde, stemmen overeen met ongeveer 95 daglonen van een landarbeider.

Met dit dossier werd naar de magistraat van stad en kasselrij Veurne gestapt. Na onderzoek sprak deze zich gunstig uit om een kwijtschelding van straf te bevragen bij de Koninklijke Geheime Raad te Brussel.

Een uitgebreid relaas van de feiten - in een zeer verzorgd handschrift gesteld - werd te Brussel afgegeven. Na een eerste lezing werd er op 25 februari 1625 aanvankelijk nog geen gevolg aan gegeven, maar werd door de Geheime Raad - zij het bijna 20 maanden later - in tweede lezing alsnog een gunstig advies gegeven: aan Joos Donche werd kwijtschelding van vervolging verleend op 7 oktober 1626 mits het nog betalen van vergoedingen, boetes aan de Raad van Vlaanderen en schadeloosstellingen aan de benadeelde partij.

Ter illustratie van de rijkdom aan inlichtingen in het dossier geven we hierbij de akten in extenso. We geven eerst de kwijtscheldingsbrief, het eindpunt van alles en vervolgens de stap die er onmiddellijk aan voorafging: het verzoek aan de Majesteit voor een kwijtschelding. In feite is dat in een strikte chronologie natuurlijk niet op zijn plaats, maar deze twee stukken bevatten wel een zeer gedetailleerde beschrijving van het misdrijf zelf, wat chronologisch dus wel het beginpunt is.

Het relaas der gebeurtenissen opgetekend in de akte van kwijtschelding luidt:⁹

... doen te wetene alle jeghenwoordige en(de) toecomende dat wij ontfangen hebbende doytmoedige supplicatie van Joos Donche belast met huysvr(ouwe) en(de) kinderen.

Inhoudende dat in de maent van julie 1624 hem gerecreert hebben(de) ter herberghe binnen de prochie van Steenkerke casselrie van Veurne in goeden geselschappe ... omtrent den thien uren met Carel Haelewijck en(de) Peeter van (der) Capp(elle) en van daer vertrocken naer huys sonder geschil oft queste tot dat sij gecommen sijn op de Cromme brugge alwaer den voorn(oemde) Cappelle den voors(eiden) Haelewijck es aangespronghen om al worstelen en hem om te smyten den welcker ontsprongen hebben en es den se(lve)n Cappelle den verthoonder naergegaen die achter quam hem insgel(ijk) aensprongen en(de) over hem worstelen en heeft eyndel(ick) den verthoonder naergegaen ontsprongen en der voors(eiden) Haelewijck gevolgt zoo dat hij voergegaen synde tot omtrent de baillie van Franchois de Sangen hebbende hij Cappelle alsdan op den verthooger geroepen met eenige injuriense woorden: "Geeft mij mijnen hoet", waeroppe hij verthoonder antwoorde die nyet te hebben en(de) persisteren(de) de s(elv)en Cappelle riep even fel: "Gij sult mij mijnen hoet geven oft sult my

daeraff betaelen", ts(elv)e repeteren(de) ten diversche reysen dryghen(de) hem verthoonder te griefven.

Eyndelin(ge) dat hij verthoonder sijde: "Wat wilt hij mij veele quellen om uwen hoet indien gij mij veele dreygt waer gij bij mij, ick sout u wel vijff of ses mael ... valsch ..." en(de) daarmede kerende naer den v(oorseiden) Haelewijck quamen al lachende soo dat sij tsaemen deurgaen(de) lancx de straete en(de) den voorn(oemden) Cappelle lancx den voetwech over dlant comende al tempesteren(de) en(de) sweerende heeft gerencontreert eene partije van m... van een bruyloft feest metten welcke hij Cappelle geretardeert sijnde en hij verthoonder metten voorn(oemde) Haelewijck den wech doorgedaen en(de) com(m)ende tsaemen op de Cruysstraete liggen(de) voor den huysen en herberghe daer hij Cappelle woont alwaer hij Cappelle woont [sic] alwaer hij Cappelle gecommen synde aen syn huys riep op sijne huysvr(ouwe): "Doet de deure oepen." en siende hij Cappelle dat den voorn(oemden) Haelewijck en(de) verthoonder noch op de straete waeren riep andermael op hem verthoonder met injuriense woorden: "Geeft mij mijn hoet.", en(de) daerop antwoorden(de) seyde hij verthoonder: "Ick en heb uwen hoet nyet en(-de) vraege ... Ick gaen met desen man naer huys."

Eyndelinghe hij Cappelle hunne inneloopende riep op den voorn(oemden) Haelewijck ... van den verthoonder: ... gij ... oft Ick steke u doer u vleesch ... alle over den verthoonder te griefven die hem ... en(de) ... al slaen(de) en hem dochte dat hij een mes hadde daer de duysteringe... tegen de mane weesende omtr(ent) de elf uren heeft hij verthoonder tsynder defentien naerden ... gesteken noch wesende inde scheede en(de) daermee gesteken in synen buyck daer aff hij eenighe daeghen deser werelt is overleden tot bitter leetwesen des suppl(iant) ...



Ontslag van een gevangene na kwijtschelding van zijn straf op vertoon van een remissiebrief (uit: Joost de Damhoudere, Pracktjicke ende hantboeck in criminele saken ..., Antwerpen: Hans de Laet, 1561 (www.flandrica.be))

⁹ ADN Lille, Chambres des Comptes, Registres des chartes de l'Audience, B 1811 f° 43.

Het hieraan voorafgaande verzoek door de "wet" (schemcollege) van [de stad en kasselrij] Veurne aan de Majesteit tot gratieverlening en het uitvaardigen van een brief van kwijtschelding van 1 februari 1625 luidt als volgt:¹⁰

[marginale nota bovenaan]

.. *ceux de la loy de Furnes Steenkercke* [de verbetering staat ervoor op vorige regel] *faict a Bruxelles le premier de febvrier 1625.*

Aenden Coninck.

Gheeft ootmoedelick te kennen Joos Donche, belast met huysvrouwe ende kinderen, hoe dat hij inde maent van Julio XVJC vierentwintich lestleden hem gherecreert hebbende ter herberghe binnen der prochie van Steenkercke, Casselrye van Veurne, in goeden gheselschappe, is 't's avondts ontrent den thien uren met Caerle Haelewyck ende Pieter vande Cappelle van daer vertrocken naer huys sonder gheschil oft queste, tot dat zij ghecommen zijn opde Crommebrugge, alwaer den voorn(oemden) Cappelle den voors(eiden) Haelwyck es aengespronghen, om al warselende [worstelende], hem om te smyten, den welcken ontspronghen hebbende, es den selven Cappelle den verthoonder naerghegaen, die achter quamp, hem insgelycx aensprynghende, ende met hem warselende, heeft eyndelinge den verthoonder ontspronghen, ende den voors(eide) Haelewyck ghevolcht, zoo dat zij voren ghegaen zijn, tot ontrent de baillie van Franchois de Zanghere, hebbende hy Cappelle alsdan opden verthoonder gheroepen met eenighe iniurieuse woorden, «gheeft my mynen hoet», waer oppe hy verthoonder antwoorde, dyen niet te hebben, ende persisterende den zelven Cappelle riep even zeere, «ghy zult my mynen hoet gheven oft zult my danof betaelen», 't zelve repeterende ten diversche reysen, dreegende hem verthoonder te griefven, eyndelinge dat hij verthoonder seyde, «wat wilt ghy my vele quellen om uwen hoet. Indien ghy my vele dreecht, waert ghy hier bij mij, ick soude wel vyff oft zes mael deur uwen balch naeyen» (?), ende daermede keerende naer den voors(eiden) Haelewyck, quam al lachende, zoo dat zij 't samen deurgaende lancx de strate, ende den voors(eide) Cappelle lancx den voetwech over 't landt commende al tempesterende ende sweerende, heeft gherencontreert eene partye van matschers [metsers?] keerende van eene bruyloftfeeste, mette welcke hij Cappelle gheretardeert zijnde is hij verthoonder metten voorn(oemde) Haelewyck den wech deur ghegaen ende commende 't samen op de Cruysstraete liggende voordien huys ende herberge daer hij Cappelle woende, alwaer hij Cappelle ghecommen zijnde aen zijn huys riep op zijne huijsvrouwe «doet de deure open», ende ziende hij Cappelle, dan den voornoemden Haelewyck ende verthoonder noch op de strate waren riep andermael op hem verthoonder met iniurieuse woorden, «Gheeft my mynen hoet.» Ende daerop antwoordende,

seyde hij verthoonder «Ick en hebbe uwen hoet niet, ick en vraghe u niet, ick gaen met desen man naer huys.».

Eyndelinge hy Cappelle hun inneloopende, riep opden voorn(oemde) Haelewyck staende zijdelynghen vanden verthoonder «Ruymt ghy boggher, oft ick steke u deur u vleesch.», doende allen devoir o(m)me den verthoonder 't aggresseren, ende alsoo hy even licht den verthoonder naerghynck ende aenviel al staende ende hem dochte dat hij een mes hadde deur de luysteringhe jeghens de maene (wesende ontrent den elff uren inden nacht) heeft hij verthoonder 't zijnder defentien naer den voors(eide) Cappelle ghesteken met zijn mes noch wesende inde scheede, ende daermede ghequetst in zynen buyck daeraff by eenige daghen daernaer deser weerelt es overleden tot bitteren leetwesen des suppliant.

De welcke hem 't zedert heeft gheabsenteert, levende daerentuschen, ende zijne huysvrouwe ende kinderen in groote aermoede ende miserie. Dwelck gheconsidereert, ende dat hij suppliant paeyt ghemaect heeft met partye gheïnteresseerde, ende dat den overleden hem suppliant 't voors(eide) teyt voor zijn door oock heeft vergheven, ende noyt yet anders en heeft ghecommitteert, dan hem altijts catholyckelick ende stillelick ghedraghen, blijkende by de attestatien hier annex, keert hem daero(m)me tot uwe Ma(jesteit), biddende ootmoedelick dat prefererende gratie voor rigueur van justitie. Der zelve ghelieve hem suppliant den voors(eide) manslacht te vergheven met alle boeten civile, criminele, ende corporele, ende daer van te doen depescheren brieven van remiss(ie) in forma, dwelck doende.

[marginale nota's in de linkermarge eerste blad]

Veue led(it) advis nihil, fait a Brux(elles) le 25 de febvrier 1625.

Reveu l'advis fiant L(ett)res de remission chargees d'amende et intermement au Conseil de Flandre. Fait a Brux(ell)es le 7 d'Oct(obr)e 1626.

Verklaring van de pastoor van Oostvleteren, Petrus Schamps van 5 januari 1625:

Omnibus et singulis quorum interest - Judocus Donche in Parochie de Oostvletere(n) eo tempore quo ibidem egit honeste semper at catholice vixit, quod infrascriptus testor hac quinta Januarij 1625. Petrus Schamps feti loci pastor.

Verklaring van A. De Hames uit Oostvleteren, 5 januari 1625:

Ick onderschre(vene) attesteere onder mijn ghewoonl(ijck) hanteekcen voor zoo veele als ick binnen den tijt van vijf jaeren t' Oostvle(teren) ghewoont hebben(de) dads Joos Donche fs Jaq(ue)s ghewon(n)en en(de) ghebooren is en(de) daer bij als deur diversch ghe..ens metten sel(ven) Donche ghedeuren(de) den bovenschrev(en) tijt ghehadt hebben(de); en weet van hem niet dan alle deucht en(de) eere hem comporteeren(de) als eenen goeden lansman zoo verre zijne macht en(de) handel van

¹⁰ Alle hierna gegeven stukken komen uit het dossier ARA, Geheime Raad, Spaanse periode, doos 959.

zijne neeringhe was strecken(de). Actu(m) desen 5-en Ja(nua)rij 1625 t'orcon(den) (getekend) A. Dehames 1625

Verklaring van de pastoor van Steenkerke, Franchois Vekeman en anderen, 9 januari 1625:

Ic onderschrevenen pastor van(de) prochie van Steenkercke attestere, daer toe versocht synde, dat P(iete)r van(de) Capelle, mijn prochiaen gequest sijn(de) van Joos Donche, van(de) ghelijcke mijn prochiaen, waer duer hij die doot gecreghen heeft, dat die voorn(oemde) P(iete)r van(de) Capelle naer dat ic hem gebicht hebbe, voor t' ontfanghen van t'h(eilig) sacrament en(de) h(eilige) Olie de selve schult van t'oncorten was zijn leven hem Joos Donche vergeven heeft met een groot leet wesen van zijn sonden. Ter p(rese)ntie van mijn coster Robert Facon, Charles Halewijck en(de) meer ander. Mijn t'orconde desen ix-en januarij 1625. (getekend) Franchois Vekeman, past(or) van Steenkercke, Robert Facon, coster van Steenk(er)ke Chaerle Haelewijck fs Andries, lansman in Wuulverghem.

Tweede verklaring van de pastoor van Steenkerke, Franchois Vekeman en pater Antonis de Rave, 10 januari 1625 :

Alsoo men gehouden is in de saecken, daer toe versocht zijnde, de waerheyt te segghen, soo ist dat wij onderschrevenen Pr. Antonius Rave religieus van t' closter van(de) Predicheeren tot Berghe St. Winnocx, en(de) termynaris van(de) Stede van Veurne, en Mr. Franchois Vekeman, pastor van Steenkercke, attestere dat zijn ghecommen de w(ed)uw) van P(iete)r van(de) Capelle geadsisteert met haer vrienden van(de) bede de zijde, en(de) Mayken, de huysvr(ouw) van Joos Donche met haer geadsisteerde, ten versoucke dat wij, naer t'aenhooren van hun bede verbaele woorden, soude pays maeken, volghen(de) t'gebodt van Godt Almachtich, van(de) nederlaghe en(de) doot, die den voorn(oemden) Donche haer man geinfligeert heeft aende man van(den) voorn(oemde) w(edu)we, dus behoort hebben(de) heml(ieden) redenen, vraeghen en(de) antwoorde gestelt bijde w(edu)we haer inclineeren(de) tot een paijs, met vraeghe, ten utersten conn... de so(mm)e van hondert guldens, daer of de huysvr(ouw) van(de) voorn(oemde) Donche haer w(ed)ew)e gepresenteert heeft, eerst de kercke van Steenkercke neghen guldens, twintich ziele messen over den geblevene, de begravinghe, utvaert met de lasten daertoe staen(de) tot haeren schult getrocken boven dien schauwijnghen van mijn heeren van(de) wet van Veurne van t'lichaem van(de) voorn(oemde) Capelle te betaelen, docteurs en(de) meesters daer toe geroepen, ende boven dien haer gepresenteert de so(mm)e van acht ponden grooten vlams, mits te kennen geven(de) dat zij de middel niet en heeft van meer te geven door dien dat zij de selve so(mm)e niet en vercrijghen, mets belast wesen(-de) met vier cleyne kynderkens en(de) een in haer lichaem, te baeren alst Godt belieft. In kennisse van dese hebben wij ons handteeken hier onder gestelt desen x-en Januari 1625 in Steenkercke. (getekend) Franchois Vekeman, Past(or) van Steenkercke, Fr. Anthonius de Rave

Antwoord van de magistraat van de stad en kasselrij Veurne, 19 februari 1625:

Hooghe ende zeer moghende heeren

Mijne heeren, wij hebben ontfanghen uwe besloten briefven mette requeste van Joos Donche, de welcke wij volghen(de) uwe lastynghe hebben gheexamineert ende gheconsereert mette informa(tie) op den faict daerbij vermelt ghehouden ter pr(ese)ntie van(den) bailliu, ende bevynden(de) t' sup-pl(ea)nts verdoogh daermede overeen te commen ende diervolghen(de) dattere subitkens materie es van den sup-pl(ea)nt t'accorderen de verzochte gratie, als wezende es eenen werckman belast met wijf ende kynder(en). Remitteren(de) niet min al t'zelve ter dispositie van zijne ma(jestei)t. Biedende in surpluse den almoghende heeren

Hooghe en(de) zeer moghen(de) heeren Ul(ieden) te verlenen zijne goddelycke gratie ons zeer ootmoedelyck ghebedende in(de) q(on)tinuae(tie) van(de) uwe ghoede

Van uwe h(eer) en(de) M(ijn)her(en) Ootmoedyghe dienaeren Burghm(eeste)rs Landsh(ee)rs Schepenen en(de) cuerheers der Stede en(de) Cassel (rie) van Veurne. Bij ordonn(antie) Jacq(ue)s de Gay

Te Veurne den xix-en febr. 1625

Archief in verband met remissiebrieven

Archives Départementales du Nord, Lille (Fr)
Registres de l'Audience, B 1681 à 1824.

We geven hieronder de inhoudsbeschrijving zoals opgenomen in de inventaris: *Archives Départementales du Nord, Répertoire Numérique, rédigé par Max Bruchet, archiviste du Département Série B, (Chambre des comtes de Lille), Fascicule I : Introduction, Bibliographie, Répertoire, Lille: Imprimerie, L. Danel, 1921.*

REGISTRES DE L'AUDIENCE

...

B 1681 à 1824. Cf. Inv. somm. t. III, p. 1 à 356.

Transcription des lettres rédigées par l'Audience de la chancellerie destinée au contrôle des taxes dues pour les droits de finance et de sceau.

Collection de 145 registres présentant des lacunes pour la période de 1386 à 1473, presque complets depuis cette date jusqu'à 1661 (à l'exception des années 1515, 1571 à 1577, 1640).

Ces volumes étaient aussi appelés «registres des chartes de l'Audience», «registres des lettres scellées en cire verte et à lacs de soie», «registres des lettres scellées en la chancellerie», «registres des rémissions, légitimations,

amortissements, franchises, foires, confirmations de privilèges et semblables dépêches».

Les documents les plus nombreux concernent les amortissements, les anoblissements, le commerce, les communes, les confréries, les foires, les hôpitaux et béguinages, les légitimations, les privilèges des établissements religieux, les traités, la politique générale et les troubles des Pays-Bas.

M. l'abbé Dehaisnes qui a rédigé l'Inventaire sommaire de cette importante collection, groupant des milliers de noms de famille et de localités a cité tous les actes en les réunissant ainsi à chaque article: 1° privilèges et amortissements; 2° légitimations et anoblissements dans l'ordre alphabétique des intéressés; 3° lettres de remission et rappels de ban dans l'ordre alphabétique des intéressés.

L'Inv. somm. imprimé ne donne pas les références aux feuillets, mais une table manuscrite spéciale permet de trouver rapidement le renseignement cherché. En se servant de cette table, il convient de remarquer qu'il y a parfois plusieurs suites alphabétiques de noms pour le même article.

La commodité de ce répertoire rend peu nécessaire la consultation des inventaires partiels dressés par les archivistes du XVIII^e siècle. Ils contiennent néanmoins des indications chronologiques exactes, utiles pour une vérification. Voir la mention de ces répertoires aux articles B 125, 129 et 156.

1681. Registre de l'Audience (1386-1393).*

Contient des copies remontant à 1245.

1682. — id. — (1438).*

1683. — id. — (1439-1441).*

1684. — id. — (1448-1450).*

...

1823. — id. — (1657-1659).*

1824. — id. — (1660-1691).*

Als beste toegang tot de registers van de *Chartes de l'Audience* geldt de handgeschreven naamindex opgemaakt door (vooral) C. Deshaines: B 19950. Dit betreft een zeer lijvig boek (formaat 22 x 32 x 8 cm) in rood linnen ingebonden met op de rug "B Tome 3 Table – B 19950". Het telt 736 bladen (dus 1.472 blz.) van dun papier, beschreven in twee verschillende handen met fijne pen in zwarte inkt. De bladen zijn met rood potlood genummerd 1 tot 736, daarna volgen nog vier ongenummerde bladen (startfolionummers in dit boek van de analyses van de registers B 1681 tot B 1841). In de 17 laatste registers (vanaf nr. B 1825) vindt men geen remissiebrieven maar deze gaan over domeinen, rentebezettingen, amortisaties (schuldvereffeningen), plakaten en vredesverdragen.

Voor elk register B 1681 tot B 1824 worden eerst de 'diverse akten' beschreven, d.w.z. de akten die geen remissiebrieven zijn, zoals legitimaties, schuldvereffeningen, octrooien, adelsverheffingen. Deze worden beschreven d.m.v. een korte zin of (in een ander geschrift) met enkel een voornaam-familienaam. Daarna volgen alfabetisch op de eerste letter van de familienaam, de namen en voornamen, vaak ook met plaatsnaam van de persoon

die het voorwerp van een remissiebrief uitmaakt met het folionummer binnen het register. Men dient dus de namenlijsten van alle registers één voor één te raadplegen. Men kan zich beperken tot de registers B 1681 (beginnend f° 1) tot B 1824 (beginnend f° 487) gezien de registers B 1825 en volgende zoals al vermeld geen remissiebrieven betreffen. Toch kan het raadplegen van de registers die rentebezettingen betreffen (vooral uit de periode keizer Karel en Philips II) voor de genealogie nuttig zijn: deze renten werden gekocht door individuele personen (waaronder ook voorouders of naamgenoten kunnen zitten). Daarvan zijn ook alfabetische naamindexen (met *zээр veel namen*). Vaak kan men in de stads- en rijksarchieven nog de originele akte op perkament van deze rentebezettingen terugvinden.

Wat de naamindexen betreft voor de remissiebrieven: men dient er mee rekening te houden dat de namen alleen gealfabetiseerd zijn op de eerste letter van de familienaam (daarbinnen niet meer alfabetisch – maar *wél* voor de 'andere' registers vanaf B 1825). Hou er ook rekening mee dat de lidwoorden in een familienaam meegenomen werden in de alfabetische ordening. Zoek dus een naam *de Coninck* onder de D en niet onder de C en een naam *van de Kerkhove* onder de V en niet onder de K Let er ook op dat voor bepaalde registers men twee afzonderlijke alfabetische lijsten aanlegde: *één voor chartes françaises* en *één voor chartes flamandes* ...

Hieronder laten we het begin van de naamindexen voor het 4de van de 145 registers zien (a° 1449-1450). Het begint met de lijst van 23 legitimaties waar tussen door ook drie adelsverheffingen staan (linkse kolom), dan volgen (rechtse kolom) de andere 'diverse' akten (36): giften, octrooien, privileges, amortisaties ... en daarna op de keerzijde (volgende foto) de naamindexen voor de letters A tot D op de remissiebrieven. In de plaatsnamen ziet men dat deze akten Vlaanderen, Frans-Vlaanderen (Cassel, Houplines, Armentières, Lille), Zeeuws-Vlaanderen (Sluis, Zeeland), Holland (Holland), Namen (Neuville lez Namur) en zelfs Bourgondië (Dijon) betreffen.



Arch. Dep. Nord, B 19950, naamindex *Chartes de l'Audience*, f° 10 en 10v.

Rijksarchief te Gent
Raad van Vlaanderen.

In de Sententieregisters van de Raad van Vlaanderen vindt men zeer summiere notities betreffende boetes ingeschreven. Deze boetes, die voor de vorst een fiscale inkomst uitmaakten, werden daar alleen om boekhoudkundige redenen ingeschreven en zijn dan ook erg beknopt gehouden. Maar precies die beknoptheid brengt dan weer het voordeel mee dat men ze snel kan overlopen op zoek naar naamgenoten. In geval van een kwijtschelding voor *manslach* of *doodslach* (in bv. 1616 en 1621 telkens toch een 50-tal) kan men dan verder in andere archiefreeksen rond die periode op zoek gaan naar een eventueel volledig dossier in het archief van de Geheime Raad.

Voor de inventaris: J. Buntinx, *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen*, deel 1, Brussel, 1964, pp. 231-234, nrs. 7508-7608 (periode 1412-1666).

Zie ook: P. Huys, 'Lettren van remissie en van Pardoene (1651)', in: *Vlaamse Stam*, 1989, pp. 464-468 en Idem, 'Nog lettren van remissie (1621)', in: *Idem*, 1989, pp. 619-621.

Algemeen Rijksarchief, Brussel
Geheime Raad onder Spaans bewind. Dozen.

Hierin wordt een reeks bewaard onder de noemer *Criminele rechtspraak en gratieverleningen*.

Voor de inventaris, zie: E. De Breyne, *Inventaire sommaire des archives du Conseil Privé sous le régime espagnol, d'après l'exemplaire annoté salle de lecture AGR. Avec annexe: Inventaire des Papiers Roose et de Pape (1540-1702)*.

Hierin zijn de dozen

- nrs. 875 – 892: dossiers i.v.m. misdrijven en delicten, periode 1581-1702,
nr. 893: betreft *signes patibulaires* (schandpalen¹¹) 1592-1692,
nrs. 894 – 1073: dossiers i.v.m. kwijtschelding van straffen, remissies (opschortingen van straf) en vergeving, periode 1540 – 1702,
nrs. 1074 – 1089: dossiers over gevangenen, periode 1540-1702,
nrs. 1090 – 1097: opheffing van verbanningen, periode 1540-1702,
nrs. 1098 – 1098bis: hekserij, periode 1587-1667,
nr. 1099: boeten, periode 1593-1700.

¹¹ Zie Wikipedia. Niet te verwarren met *fourche patibulaire*, die stenen kolommen zijn waaraan op een verbindende horizontale houten dwarsbalk een ter dood veroordeelde werd opgehangen en tentoongesteld en ten prooi gelaten aan de kraaien.

Algemeen Rijksarchief, Brussel
Kernarchief van de Audiëntie.

Ook hier vindt men stukken i.v.m. kwijtscheldingen van straf. Voor de inventaris, zie: H. Deceulaer, *Inventaris van het kernarchief van de Audiëntie 1344-1744*, Brussel, 2008 (toegang I 425)

- p. 130: "brieven remissie":

- nr. 1568: rekesten voor gratie aan Karel V en Maria van Hongarije, 1530-1540
nr. 2851 (2): brief van abolitie voor Cornelis van Voort en echtgenote, 1551
nr. 2851 (1): dossier remissiebrieff Jacques Tintalier voor doodslag, 1559

- p. 155: "minuten van brieven van verzoening: geappostilleerde rekesten en minuten van open brieven van verzoening met de vorst [uitgevaardigd door de Raad van State] (6 pakken)":

- nr. 2673 (2): 1586-1600,
nr. 2674: 1622-1625,
nr. 2675: 1626,
nr. 2676: 1627,
nr. 2677: 1628,
nr. 2678: 1629-1630, 1632-1634 en 1640.

- p. 155: "minuten van brieven van remissie: geappostilleerde rekesten en minuten van open brieven van remissie en intrekking van verbanning, waarop de audiencier een recht inde (9 pakken)":

- nr. 2680: 1619, 1622 en 1632-1640,
nr. 2681: 1666-1669,
nr. 2682: 1669-1671,
nr. 2683: 1671-1673,
nr. 2684: 1674-1677,
nr. 2685: 1678-1690,
nr. 2686: 1707-1723,
nr. 2687: 1721-1728,
nr. 2688: 1723-1732.

In nr. 2680 bv. steken een honderdtal bundeltjes met documenten (meestal met een touwtje onderaan links aan elkaar gebonden) van één bepaald dossier met het oog op een remissie. De naam van de aanvrager leest men hetzij bovenaan het eerste blad, in de eerste zin of achteraan op het laatste blad. Het dossier, het ene al vollediger dan het andere bevat het relaas van de feiten van het misdrijf, verklaringen van getuigen, adviezen van bv. stads- of kasselrijbesturen, pastoors, enz ... over de veroordeelde ...

- p. 179: "brieven remissie":

- nr. 831: lijst van remissiebrieven n.a.v. het aantreden van Albrecht en Isabella als nieuwe landvoogden van de Zuidelijke Nederlanden in 1599:

Reg(ist)re des remissions, pardons et graces donnees a la joyeuse entree de madame la ser(enissi)me infante des Espagnes et avec monseigneur l'Archiducq Albert, nos souverains, seigneurs et princes, arrivé en ceste ville de Bruxelles, le dimenche Ve de septembre 1599.

Dit is een register van 19 beschreven bladen, met op elk blad tien à vijftien regels die links een familienaam vermelden (behandelende officier van justitie?), de voor- en familienaam van de gratieverzoeker en het soort verzoek: terugroeping uit verbanning (*rappel de ban*), kwijtschelding (*remission*) (meestal), advies (*advis*) of 'zonder gevolg' (*nihil*).

Literatuur

- C. Dehaisnes, *Etude sur les registres des chartes de l'Audience, conservés dans l'ancienne chambre des comptes de Lille. Guerres et pillages, crimes et malheurs, moeurs et usages dans les Pays-Bas, du XIV^e au XVII^e siècle*, Lille, 1876 (uittreksel uit: *Mémoires de la Société des Sciences de l'Agriculture et des Arts de Lille*, 4e série, tome I, pp. 329-422), heruitgave Alg. Rijksarchief, Reprints, 238, Brussel, 2002.

Nog steeds de beste beschrijving van de inhoud en het kader van deze 145 registers van de *Chartes de l'Audience*. Met in de *Documents* vier remissiebrieven, maar ook met voorbeelden van de andere soorten akten in deze registers zoals rentebezetting, vernieuwing van een stedelijk privilege, toelating tot het inrichten van een vrije foor (aan de stad Wervik), of een legitimatiebrief (wettiging van een natuurlijk geboren persoon).

- Robert Muchembled, *La violence au village. Sociabilité et comportements populaires en Artois du XVe au XVIIe siècle*, Turnhout, Brepols, 1989, 419 pp.

Dit werk is gebaseerd op een doctoraatsthesis van 1985. Het behandelt gevallen uit de hele periode 1386 tot 1660 maar enkel voor het graafschap Artesië (3.468 remissiebrieven). Wel worden ook enkele remissiebrieven behandeld die uitgevaardigd werden door de Franse koning (uit Archives Nat. série JJ, zie noten 11 en 12). Er wordt niets gezegd over de handgeschreven naamindex op de 44.000 bladzijden in die 145 registers in de Archives Départementales te Rijsel door C. Deshaines.

- W. Prevenier & P. Arnade, *Onze gratie en genade. Misdaad en vergiffenis in de Bourgondische Nederlanden*, Utrecht-Antwerpen, 2015.

Het onderwerp wordt geïllustreerd met twintig case-studies (17 uit A.D.N. Lille, één uit Rijksarchief te Gent, Raad van Vlaanderen, twee uit Algemeen Rijksarchief te Brussel, Grote Raad van Mechelen) maar deze zijn alle in de tijd beperkt tot de Bourgondische periode, in casu gaan de voorbeelden niet verder dan tot 1506, terwijl de archiefreeks met remissiebrieven wel nog loopt tot 1661 ... De studie van C. Deshaines wordt ook hier nergens ver-

meld (zelfs niet in de literatuurlijst) en over de handgeschreven naamindex wordt ook hier in alle talen gezwegen. Er wordt ook niet gewezen op de terugkoppeling die men vanuit een remissiebrief kan maken naar rechterlijk archief bewaard in stads- en kasselrijarchieven of naar dossiers, samengesteld n.a.v. behandeling van een remissieaanvraag (in de Geheime Raad).

- Michel Nassiet, *La violence, une histoire sociale, France, XVI^e-XVIII^e siècles*, Seyssel, éditions Champ Vallon, collection Époques, 2011, 352 p. (ISBN 978.2.87673.545.3)

"Het boek richt zich op Frankrijk en in hoofdzaak op de 16de eeuw (in tegenstelling tot wat de titel laat vermoeden). Het onderzoek is eveneens gebaseerd op remissiebrieven. In het eerste hoofdstuk wordt deze bron besproken waarbij heel even ook de Nederlanden behandeld worden en een overzicht wordt gegeven van de soorten van geweld en doodslag. Het tweede hoofdstuk geeft een overzicht van de types van sociale banden en hoe daarin conflicten kunnen ontstaan. Een volgend hoofdstuk is geheel gewijd aan manslag (de escalatie, moordlust, verlies van controle, ritualisering in duels, ...). Een tweede deel focust op geweld en eergevoel, waarbij wraak vaak een motor is voor nieuw geweld, zowel in het beperkte kader van het gezin als in een meer uitgebreid maatschappelijk kader: de familie-eer die met alle middelen dient verdedigd te worden. Een derde deel focust op het grote belang dat familie en verwantschap speelde in deze periode en waaraan men zijn identiteit ontleende en men zich collectief voor verantwoordelijk voelde. Ideeën als ras, familienaam, patrilineaire afstamming bepaalden de houding tegenover de buitenwereld. Vervolgens worden de houdingen binnen de eigen groep onder de loep genomen, waarbij de wil van de vader, het verzet van jongeren, de verovering van een partner, de situatie van een dochter zonder beschermende of controlerende broers, afstamming, de schrik voor overspel van de echtgenote en de focus op wettige afstamming de revue passeren. Pas in het vierde en laatste deel wordt de latere evolutie besproken: de wraakcultuur tijdens de godsdienstoorlogen, het geweld tijdens de burgeroorlogen. In later eeuwen daalt het geweld hetzij door beschavingsprocessen zoals het ingrijpen van de overheid in de beteugeling en verbod op tweegevechten, het juridisch behandelen van eretwisten enz... en nog later door de individualisering, ideeën van verdraagzaamheid, ouderlijk mededogen, huwelijk uit liefde en de religieuze hervormingen. Ongetwijfeld is heel veel van wat hier beschreven en geanalyseerd wordt evenzeer van toepassing op de Nederlanden."